

תהלים פרק עח

(מב) לא זכרו את ידו יום אשר פדם מני צר : (מג) אשר שם במצרים אתותיו ומופתיו בשדה צען :
 (מד) ויהפך לדם ואריהם ונזליהם בל ישתיו : (מה) ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם : (מו) ויתן
 לחסיל ויבולם ויגעם לארבה : (מז) יהרג בברד גפנם וישקמותם בחנמל : (מח) ויסגר לברד בעירם ומקניהם
 לרשפים : (מט) ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים : (נ) יפלו נתיב לאפו לא חשף
 ממות נפשם וחייתם לדבר הסגיר : (נא) ויך כל בכור במצרים ראשית אוניס באהלי חס :

רש"י

(מה) **ותשחיתם** - שומטין את ביציהם : (מז) **בחנמל** - שם ארבה, ומדרשו בא חן ומל היה מולל את ירק
 העץ והעשב ואוכלו : (מח) **ויסגר לברד בעירם** - כשהתחיל הברד לירד המצרי מברח צאנו לבית והברד
 נעשה למולו כמין כותל והמצרי שוחטו ונותנו על כתיפו להוליכו לבית ולאוכלו והעוף בא ונוטלו הימנו וזה
 ומקניהם לרשפים לעופות כמו ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה') זה מדרשו ולפי פשוטו לרשפים רשפי אש
 כדכתיב (שמות ט') ואש מתלקחת בתוך הברד : (נ) **יפלו נתיב לאפו** - אף על פי שבאף נשתלחו המכות לא
 שמשו אלא שליחותם מה שנצטוו להמית המיתו ולא הכל בנתיבותם הלכו, בפירושים אחרים מצאתי כן
 יפלו נתיב לאפו כשהכה כל בכור במצרים הורה דרך למשחית באף לבוא אל בתי מצרים ולא לבתי בני
 ישראל : **וחייתם** - גופם :

תהלים פרק קה

(כו) שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו : (כז) שמו בס דברי אתותיו ומפתים בארץ חס : (כח) שלח חשף
 ויחשף ולא מרו את דבריו דברו : (כט) הפך את מימיהם לדם וימת את דגתם : (ל) שרץ ארצם צפרדעים
 בחדרי מלכיהם : (לא) אמר ויבא ערב פנים בכל גבולם : (לב) נתן גשמייהם ברד אש להבות בארצם : (לג) ויך
 גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם : (לד) אמר ויבא ארבה וילק ואין מספר : (לה) ויאכל כל עשב בארצם ויאכל
 פרי אדמתם : (לו) ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אוניס :

רש"י

(כח) **ולא מרו את דברו** - המכות שצוה עליהם באו במצותיו ולא שינו את דברו : (ל) **שרץ ארצם צפרדעים** -
 אמר רבי יוחנן בכל מקום שהיו רובצים מים היו רובצים צפרדעים :

שמות פרק ז

(יד) ויאמר יקוק אל משה כבד לב פרעה מאן לשלח העם : (טו) לך אל פרעה בבקר הנה יצא המימה ונצבת
 לקראתו על שפת היאר והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך : (טז) ואמרת אליו יקוק אלהי העברים שלחני
 אליך לאמר שלח את עמי ויעבדני במדבר והנה לא שמעת עד כה : (יז) כה אמר יקוק בזאת תדע כי אני
 יקוק הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאר ונהפכו לדם : (יח) והדגה אשר ביאר תמות
 ובאש היאר ונלאו מצרים לשמות מים מן היאר : ס (יט) ויאמר יקוק אל משה אמר אל אהרן קח מטף
 ונטה ידך על מימי מצרים על נהרותם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם
 בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים : (כ) ויעשו כן משה ואהרן כאשר צוה יקוק ויגרו במטה ויך את המים
 אשר ביאר לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם : (כא) והדגה אשר ביאר מתה ויבאש
 היאר ולא יכלו מצרים לשמות מים מן היאר ויהי הדם בכל ארץ מצרים : (כב) ויעשו כן חרטמי מצרים
 בלטיהם ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יקוק : (כג) ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם
 לזאת : (כד) ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים לשמות כי לא יכלו לשות ממימי היאר : (כה) וימלא
 שבעת ימים אחרי הפות יקוק את היאר : פ (כו) ויאמר יקוק אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר
 יקוק שלח את עמי ויעבדני : (כז) ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים : (כח) ושרץ
 היאר צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדך ובעמך ובתנוךך ובמשארותיך :
 (כט) ובכה ובעמך ובכל עבדך ועלו הצפרדעים :

רש"י

(יד) **כבד** - תרגומו יקיר, ולא אתיקר, מפני שהוא שם דבר, כמו (שמות יח) כי כבד ממך הדבר :
 (טו) **הנה יצא המימה** - לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס
 ועושה שם צרכיו : (טז) **עד כה** - עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות, שאפתח בה בכה (יא ד)
 כה אמר ה' כחצות הלילה : (יז) **ונהפכו לדם** - לפי שאין גשמים יורדים במצרים, ונילוס עולה ומשקה את
 הארץ, ומצרים עובדים לנילוס, לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם : (יח) **ונלאו מצרים** -
 לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשמות : (יט) **אמר אל אהרן** - לפי שהגין היאור על משה כשנשלק
 לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן : **נהרותם** - הם נהרות המושכים
 כעין נהרות שלנו : **יאריהם** - הם בריכות ונגרים העשויות בידי אדם משפת הנהר לשדות, ונילוס מימיו
 מתברכים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות : **אגמיהם** - קבוצת מים שאינן נובעין ואינן מושכין, אלא
 עומדין במקום אחד, וקורין לו אישטני"ק [אגם] : **בכל ארץ מצרים** - אף במרחצאות ובאמבטאות
 שבתים : **ובעצים ובאבנים** - מים שבכלי עץ ובכלי אבן : (כב) **בלטיהם** - לחש שאומרין אותו בלט
 ובחשאי. ורבותינו אמרו בלטיהם מעשה שדים, בלהטיהם מעשה כשפים : **ויחזק לב פרעה** - לומר על ידי
 מכשפות אתם עושים כן, תבן אתם מכניסין לעפריים, עיר שכולה תבן, אף אתם מביאין מכשפות למצרים
 שכולה כשפים : (כג) **גם לזאת** - למופת המטה, שנהפך לתנן ולא לזה של דם : (כה) **וימלא** - מנין שבעת
 ימים, שלא שב היאור לקדמותו, שהיתה המכה משמשת רביע חדש ושלושה חלקים היה מעיד ומתרה

בהם: (כז) **ואם מאן אתה** - ואם סרבן אתה. מאן כמו ממאן, מסרב, אלא כינה האדם על שם המפעל, כמו (איוב טז יב) שלו, (ירמיהו מח יא) ושקט, (מלכים א' כ מג) סר וזעף: **נגף את כל גבולך** - מכה, וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה, וכן (שמות כא כב) ונגפו אשה הרה, אינו לשון מיתה. וכן (ירמיהו יג טז) ובטרם יתגפנו רגליכם, (תהילים צא יב) פן תגוף באבן רגליך, (ישעיהו ח יד) ולאבן נגף: (כח) **ועלו** - מן היאור: **בביתך** - ואחר כך בבתי עבדיך. הוא התחיל בעצה תחלה (שמות א ט) ויאמר אל עמו, וממנו התחילה הפורענות: (כט) **ובכה ובעמד** - בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין:

שמות פרק ח

(א) ויאמר יקוק אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך במטף על הנהרות על הזאבים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים: (ב) ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים: (ג) ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים: (ד) ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אל יקוק ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלחה את העם ויזבחו ליקוק: (ה) ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארה: (ו) ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין פיקוק אליהנו: (ז) וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארה: (ח) ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל יקוק על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה: (ט) ויעש יקוק כדבר משה וימתו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות: (י) ויצברו אתם חמרים חמרים ותבאש הארץ: (יא) ויבא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ולא שמע אליהם כאשר דבר יקוק:

רש"י

(ב) **ותעל הצפרדע** - צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות. וכן (להלן יד) ותהי הכנס, הרחישה דוילייר"א בלעז [רחישת כנים] ואף ותעל הצפרדע גרינוילייר"א בלעז [רחישת צפרדעים]: (ה) **התפאר עלי** - כמו (ישעיהו י טו) היתפאר הגרזן על החוצב בו, משתבח לומר אני גדול ממך ונט"ר בלעז [להתפאר]. וכן התפאר עלי, השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו: **למתי אעתיך לך** - את אשר אעתיך לך היום על הכרתת הצפרדעים, למתי תרצה שיכרתו, ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי. אלו נאמר מתי אעתיך, היה משמע מתי אתפלל, עכשיו שנאמר למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי, אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו. אעתיך, העתירו, והעתרתי, ולא נאמר אעתיך עתרו ועתרתי, מפני שכל לשון עתה הרבות פלל הוא, וכאשר יאמר הרבו, ארבה, והרביתי לשון מפעיל, כך יאמר, אעתיך, העתירו, והעתרתי דברים, ואב לכולם העתרתם עלי דבריכם (יחזקאל לה יג), הרביתם: (ו) **ויאמר למחר** - התפלל היום שיכרתו למחר: (ח) **ויצא ויצעק** - מיד שיכרתו למחר: (י) **חמרים** - צבורים צבורים כתרגומו דגורין גלן: (יא) **והכבד את לבו** - לשון פעול הוא, כמו (בראשית יב ט) הלך ונסוע, וכן (מלכים ב' ג כד) והכות את מואב, (שמואל א' כב יג) ושאל לו באלהים, (מלכים א' כ לז) הכה ופצוע: **כאשר דבר ה'** - והיכן דבר (שמות ז ד) ולא ישמע אליכם פרעה:

דברים פרק יב פסוק כג

רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר:

רש"י

רק חזק לבלתי אכל הדם - ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו, לפיכך הוצרך לומר חזק, דברי רבי יהודה. רבי שמעון בן עזאי אומר, לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות, אם הדם, שהוא קל להשמר ממנו, שאין אדם מתאוה לו, הוצרך לחזקך באזהרתו, קל וחומר לשאר מצות: **ולא תאכל הנפש עם הבשר** - אזהרה לאבר מן החי:

בראשית פרק ד

(יא) ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידיך: (יב) כי תעבד את האדמה לא תסוף תת פחה לך נע ונד תהיה בארץ: (יג) ויאמר קין אל יקוק גדול עוני מנשא: (יד) הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתיר והייתי נע ונד בארץ והיה כל מצאי יהרגני: (טו) ויאמר לו יקוק לכן כל הרג קין שבעתים יקם וישם יקוק לקין אות לבלתי הכות אתו כל מצאו: (טז) ויצא קין מלפני יקוק וישב בארץ נוד קדמת עדן: (יז) וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך והיה בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך: (יח) וינלד לחנוך את עירך ועירך ילד את מחויאל ומחויאל ילד את מתושאל ומתושאל ילד את למך: (יט) ויקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה ושם השנית צלה: (כ) ותלד עדה גם יבל הוא היה אבי ישב אהל ומקנה: (כא) ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש פנור ועוגב: (כב) וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה: (כג) ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי:

רש"י

(יא) **ארור אתה מן האדמה** - יותר ממה שנתקלה היא כבר בעונה, וגם בזו הוסיפה לחטוא: אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגוי - והנני מוסיף לה קללה לא תוסף תת כחה: (יב) **נע ונד** - אין לך רשות לדור במקום אחד: (יג) **גדול עוני מנשא** - בתמיה, אתה טוען עליונים ותחתונים, ועוני אי אפשר לטעון: (טו) **לכן כל הורג קין** - זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו. לכן כל הורג קין, לשון גערה, כה יעשה לו, כך וכך עונשו, ולא פירש עונשו: **שבעתים יקם** - איני רוצה להנקם מקין עכשיו, לסוף

שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגהו. וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם, והיא נקמת הבל מקין, הא למדנו שתחלת מקרא לשון גערה היא, שלא תהא בריה מזיקתו. וכיוצא בו (שמואל ב' ה ח) ויאמר דוד כל מכה יבوسی ויגע בצנור ולא פירש מה יעשה לו, אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבوسی ויגע בצנור, ויקרב אל השער ויכבשנו, ואת העורים וגו', וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא דוד אל תוך הבית, המכה את אלו אני אעשנו ראש ושר, כאן קצר דבריו ובדברי הימים (א יא ו) פירש יהיה לראש ולשר: **וישם ה' לקין אות** - חקק לו אות משמו במצחו (כל מוצאי יהרגני הבהמות והחיות, אבל בני אדם עדיין לא היו שיירא מהם רק אביו ואמו, ומהם לא היה ירא שיהרגהו. אלא אמר עד עכשיו היה פחדתי על כל החיות כמו שנאמר ומוראכם וגו', ועכשיו בשביל עון זה לא ייראו ממני החיות ויהרגוני, מיד וישם ה' לקין אות, החזיר מוראו על הכל): (טז) **ויצא קין** - יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה: **בארץ נוד** - בארץ שכל הגולים נדים שם: **קדמת עדן** - שם גלה אביו כשגורש מגן עדן, שנאמר (לעיל ג כד) וישכן מקדם לגן עדן, את שמירת דרך מבוא הגן, שיש ללמוד שהיה אדם שם. ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים, שנאמר (דברים ד מא) אז יבדיל משה וגו' מזרחה שמש. דבר אחר בארץ נוד, כל מקום [שהיה הולך] היתה הארץ מזדעזעה תחתיו והבריות אומרות סורו מעליו, זהו שהרג את אחיו: (יז) **ויהי** - קין בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך: (יח) **ועירד ילד** - יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד, שהלידה משמשת שתי לשונות, לידת האשה ניישטר"א בלע"ז [ללדת], וזריעת תולדות האיש איננינדר"ר בלע"ז [להוליד] כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה, פלוני הוליד את אשתו בן או בת, וכשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש: (יט) **ויקח לו למך** - לא היה לו לפרש כל זה, אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקדוש ברוך הוא הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין, עמד למך לאחר שהוליד בנים ועשה דור שביעי והרג את קין, זהו שאמר (פסוק כג) כי איש הרגתי לפצעי וגו': **שתי נשים** - כך היה דרכן של דור המבול, אחת לפריה רביה ואחת לתשמיש, זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין כדי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים, וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה, וזהו שפירש איוב (איוב כד כא) רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב, כמו שמפורש באגדת חלק: **עדה** - היא של פריה רביה, ועל שם שמגונה עליו ומוסרת מאצלו. עדה תרגום של סורה: **צלה** - היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו, דברי אגדה הם בבראשית רבה (כג ב): (כ) **אבי יושב אהל ומקנה** - הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות, ויושב אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו, וכשכלה המרעה במקום הזה הולך ותוקע אהלו במקום אחר. ומדרש אגדה בונה בתים לעבודה זרה, כמה דאת אמר (יחזקאל ח ג) סמל הקנאה המקנה, וכן (פסוק כא) אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לעבודה זרה: (כב) **תובל קין** - תובל אומנתו של קין. תובל לשון תבלין, תיבל והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים: **לוטש כל חרש נחשת וברזל** - מחדד אומנות נחשת וברזל, כמו (איוב טז ט) ילטוש עיניו לי. חורש אינו לשון פועל אלא לשון פועל שהרי נקוד קמץ קטן. וטעמו למטה, כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות נחשת וברזל: **נעמה** - היא אשתו של נח: (כג) **שמעון קולי** - שהיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו, שהיה למך סומא ותובל קין מושכו, וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת, והרגו. וכיון שידע שהוא קין זקנו, הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו, והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן: **שמעון קולי** - להשמע לי (לתשמיש), וכי איש אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג, וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי, וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג, כלומר על ידי חבורתי, בתמיה, והלא שוגג אני ולא מזיד, לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי: **פצע** - מכת חרב או חץ נברידור"א בלע"ז [פצע]: